

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek senátu ze dne 14. prosince 2021 ve věcech č. 55974/16 a 3 další – *Tunikova a ostatní proti Rusku*

Senát třetí sekce Soudu dospěl jednomyslně k závěru, že došlo k porušení článku 3 Úmluvy (zákaz nelidského zacházení), jelikož ruské orgány stěžovatelkám neposkytly navzdory opakovaně předloženým důkazům žádnou ochranu před domácím násilím, nevytvořily účinný právní rámec boje proti domácímu násilí, nevyhodnotily rizika opakujícího se násilí a neprovedly účinné vyšetřování. Soud dále jednomyslně shledal, že došlo k porušení práv stěžovatelek chráněných článkem 14 (zákaz diskriminace) ve spojení s článkem 3 Úmluvy, neboť ženy byly a jsou v Rusku oběťmi domácího násilí ve významně vyšší míře než muži a ruské orgány v reakci na tento trend nepřijaly žádná opatření. Soud ruské vládě doporučil podle článku 46 Úmluvy naléhavé přijetí změn vnitrostátního práva a praxe, aby se předešlo obdobným porušením.

I. Skutkové okolnosti

Čtyři stěžovatelky Tunikova, Gershman, Petrakova a Gracheva jsou oběťmi domácího násilí ze strany svých bývalých partnerů nebo manželů. Ačkoli se opakovaně obracely na policii, nebylo přijato žádné opatření za účelem jejich ochrany. Stěžovatelku Grachevu napadal její manžel, který ji unášel a vyhrožoval zabitím. V roce 2017 ji v záchvatu žárlivosti spoutal a odvezl do lesa, kde jí odsekl ruce v zápěstí. Lékařům se podařilo ženě zachránit levou ruku, místo pravé má protézu. O rok později byl útočník odsouzen k trestu odnětí svobody na 14 let.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

A. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 3 ÚMLUVY

Stěžovatelky na poli článku 3 Úmluvy namítaly, že je vnitrostátní orgány neochránily před domácím násilím kvůli nedostatečnému vnitrostátnímu právnímu rámci a neprovedly účinné vyšetřování.

1. K otázce, zda byly stěžovatelky vystaveny zacházení v rozporu s článkem 3 Úmluvy

Soud konstatoval, že z lékařských a policejních zpráv vyplývá, že stěžovatelky byly vystaveny fyzickému násilí ze strany jejich bývalých partnerů a manželů. Stěžovatelka Tunikova byla zasažena do hlavy a utrpěla otřes mozku, stěžovatelky Gershmanova a Petrakova byly opakovaně napadeny a stěžovatelka Gracheva byla bita a doživotně zmrzačena. Způsobená fyzická bolest a ublížení na zdraví přesáhly práh závažnosti ve smyslu článku 3 Úmluvy. Důležitý aspekt domácího násilí představuje rovněž psychický dopad (*Volodina proti Rusku*, č. 41261/17, rozsudek ze dne 9. července 2019, § 74 a 75). Stěžovatelku Grachevu bývalý manžel pronásledoval, zamkl ji v autě a vyhrožoval jí zabitím. Všechny stěžovatelky se v obavách z dalších útoků pokoušely najít ochranu u státních orgánů. Jejich odmítavý přístup prohloubil zranitelnost stěžovatelek a jejich utrpení. Uvedené psychologické aspekty byly natolik závažné, že spadají pod ochranu článku 3 Úmluvy (*Ćwik proti Polsku*, č. 31454/10, rozsudek ze dne 5. listopadu 2020, § 82–84).

2. K otázce, zda vnitrostátní orgány dostaly svým povinností vyplývajícím z článku 3 Úmluvy

a) K povinnosti přijmout přiměřený právní rámec

Pokud jde o hmotné právo, v prvním rozsudku o domácím násilí proti Rusku ze dne 9. července 2019 ve věci *Volodina proti Rusku* (cit. výše) Soud shledal systémový problém a uvedl, že žalovaný stát nepřijal žádnou právní úpravu reagující na domácí násilí. Od té doby se nic nezměnilo a pojem domácí násilí se nevyskytuje v žádném ruském právním předpisu. Ačkoli manžel stěžovatelku Grachevu zamykal v autě nebo ji sledoval, takové jednání nepředstavovalo žádný stíhatelný trestný čin, který by mohl vést k policejnímu zásahu. Stíhatelné bylo až jeho jednání, které vedlo ke zmrzačení stěžovatelky.

Neexistují právní nástroje k řešení včasných varovných příznaků domácího násilí, pokud agresivní chování pachatele nepřeroste ve způsobení fyzických zranění. I v případě použití fyzického násilí ruské trestní právo vyžaduje dosažení vysokého prahu závažnosti. Stíhání ostatních forem ublížení na zdraví ruská právní úprava ponechává na oběti prostřednictvím tzv. soukromé obžaloby, což nadměrně zatěžuje oběť domácího násilí. V projednávané věci bylo navíc podání soukromých obžalob neúčinné. Ochranu oběti nepřináší ani pokuta, kterou je možné udělit ve výši 70 eur, ani uvěznění na maximálně 15 dnů, které se navíc uplatňuje zřídka. Pokud jde o nutnost přijmout ochranná opatření (*Kurt proti Rakousku*, č. 62903/15, rozsudek velkého senátu ze dne 15. června 2021, § 161), jako např. institut vykázání, Rusko jako jeden z mála členských států neposkytuje obětem domácího násilí žádnou formu okamžitě a účinně ochrany a oběti žijí v neustálé obavě ze stupňování násilí. Soud proto rozhodl, že právní řád žalovaného státu nenaplňuje závazek potrestat všechny formy domácího násilí a poskytnout oběti dostatečnou ochranu.

b) K povinnosti předcházet známému riziku špatného zacházení

Ve věci *Kurt proti Rakousku* (cit. výše) Soud objasnil rozsah pozitivních povinností státu předcházet riziku opakování domácího násilí. Vnitrostátní orgány jsou povinny reagovat urychleně, posouzení rizik musí být autonomní, proaktivní a úplné a v případě existence rizik musí být přijata operativní preventivní opatření. V projednávané věci si vnitrostátní orgány byly nebo měly být vědomy skutečné a bezprostřední hrozby domácího násilí, kterému byly stěžovatelky vystaveny, a to z důvodu zejména opakovaných stížností na násilí různého stupně závažnosti doložených lékařskými zprávami, žádostí o ochranu a informace, že pachatel vlastní zbraň. Zůstaly však pasivní a umožnily pachatelům dopouštět se dalšího násilí. Uložení trestu pachateli za zmrzačení stěžovatelky Grachevy nezmírnilo odpovědnost vnitrostátních orgánů za neposkytnutí přiměřené ochrany.

c) K povinnosti vést účinné vyšetřování

S ohledem na výše uvedené byly vnitrostátní orgány povinny vést účinné vyšetřování všech forem domácího násilí splňující podmínky článku 3 Úmluvy. Policie se však v reakci na oznámení stěžovatelek omezila na krátká „před-vyšetřovací“ šetření s vyslechnutím pachatelovy verze událostí, bez výpovědi svědků a forenzního zkoumání zranění, která vždy končila odmítnutím zahájení trestního stíhání s odůvodněním, že nebyl spáchán žádný stíhatelný trestný čin. Nebyl učiněn žádný vážnější pokus o zjištění okolností útoku nebo o komplexní pohled na sérii násilných činů. Samotná „před-vyšetřovací“ šetření nesplňují požadavky na účinné vyšetřování dle článku 3 Úmluvy. Odmítnutí zahájit trestní stíhání bylo důsledkem mezer v hmotném právu, které postihovalo pouze způsobení zranění s dlouhodobými následky. Stěžovatelky tak měly jedinou možnost domáhat se nápravy prostřednictvím soukromé obžaloby bez pomoci státních orgánů, přičemž soudci neměli žádné povědomí o zvláštních rysech případů domácího násilí. Stát tak nesplnil svou povinnost účinného vyšetřování.

d) Závěr

Soud s ohledem na výše uvedené dospěl k závěru, že došlo k porušení článku 3 Úmluvy v jeho hmotněprávní i procesní složce.

B. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 14 ÚMLUVY

Stěžovatelky dále namítaly, že došlo k porušení jejich práv chráněných článkem 14 ve spojení s článkem 3 Úmluvy, jelikož ruské orgány nezavedly žádná opatření k boji s genderově podmíněným násilím proti ženám.

Soud konstatoval, že závěry učiněné ve věci *Volodina proti Rusku* (cit. výše) o strukturálním problému domácího násilí v Rusku jsou použitelné i v projednávané věci. Domácí násilí v Rusku neúměrně postihuje ženy, které tvoří v policejních statistikách velkou většinu obětí domácích trestných činů. Nepřijetí příslušných právních předpisů značí, že ruské orgány se zdráhají uznat závažnost a rozsah problému a jeho diskriminační účinek na ženy. Tolerancí klimatu umožňujícího domácí násilí ruské

orgány nedokázaly vytvořit podmínky pro skutečnou rovnost pohlaví, která by ženám umožnila žít beze strachu ze špatného zacházení nebo útoků na fyzickou a psychickou integritu.

Soud proto rozhodl, že došlo k porušení článku 14 ve spojení s článkem 3 Úmluvy.

C. K ČLÁNKU 41 ÚMLUVY (SPRAVEDLIVÉ ZADOSTIUCINĚNÍ)

Soud přiznal stěžovatelce Grachevě náhradu majetkové škody v celkové výši 330 660 eur sestávající z již vynaložených nákladů na rehabilitaci, nároků za ztrátu budoucích příjmů a nákladů na budoucí léčebné výlohy, jakož i náhradu nemajetkové újmy ve výši 40 000 eur. Pokud jde o budoucí příjmy a léčebné výlohy, Soud jejich výši stanovil na spravedlivém základě na základě vlastního posouzení situace (*Denis Vasilyev proti Rusku*, č. 32704/04, rozsudek ze dne 17. prosince 2009, § 169). Další tři stěžovatelky obdržely odškodnění nemajetkové újmy každá ve výši 25 000 eur.

D. K ČLÁNKU 46 ÚMLUVY (ZÁVAZNOST A VÝKON ROZSUDKŮ)

Podle článku 46 Úmluvy se smluvní strany zavázaly řídit se konečnými rozsudky Soudu v každém případě, jehož jsou stranami. Kromě povinnosti zaplatit stěžovateli Soudem přiznanou výši spravedlivého zadostiucnění mají státy na základě odsuzujícího rozsudku i povinnost přijmout obecná opatření k nápravě. Žalovanému státu přísluší, aby pod dohledem Výboru ministrů z rozsudku vyvodil nezbytné závěry a přijal vhodná opatření k řešení problémů, které vedly Soud k závěru o porušení Úmluvy. Za určitých výjimečných okolností Soud považoval za vhodné upřesnit opatření, která má stát přijmout za účelem ukončit danou situaci, která vedla k porušení Úmluvy (*Tomov a ostatní proti Rusku*, č. 18255/10 a 5 dalších, rozsudek ze dne 9. dubna 2019, § 173). Soud vyzval ruskou vládu k bezodkladné změně právní úpravy, která by osobám v postavení stěžovatelek umožnila se účinně bránit a získat náhradu za prožité utrpení. Je třeba mj. přijmout komplexní definici domácího násilí, vytvořit mechanismus předcházení domácímu násilí, ochrany a odškodnění obětí a rehabilitačních programů pro pachatele domácího násilí. Dále pak zajistit „autonomní“, „proaktivní“ a „komplexní“ posouzení rizik. Přijetí přiměřených a účinných ochranných opatření by mělo mít klíčové rysy identifikované Výborem OSN pro odstranění diskriminace žen. Až do zavedení navrhovaných opatření se Soud bude obdobnými případy zabývat ve zjednodušené a zrychlené podobě v souladu se svou ustálenou judikaturou.